

Фінанси і банківська справа

УДК 336.71:338.124.4:330.31

Н.Й. Реверчук, А.О. Ковалюк

Банківські кризи: сутність, ознаки, види та методи їх подолання

Розкриваються значення банківського сектора в економічній системі держави, причини виникнення банківських криз, їх теоретичні засади, ознаки і класифікації, головні методи їх формування, а також накреслені шляхи подолання цих криз у процесах глобалізаційної економіки. Важливим є застосування історичного системно-структурного і системно-функціонального методів дослідження під час вивчення причин виникнення банківських криз у період останніх двох століть.

Ключові слова: банківські кризи, глобалізаційна економіка, методи дослідження.

Банківський сектор посідає нині чільне місце в сучасній фінансовій та економічній системах. Продуктами діяльності цього сектора користуються майже всі сфери економіки і суб'єкти економічної діяльності, і тому невдачі і кризи банків можуть зачепити інші фінансові та економічні інститути і призвести до руйнації економічної системи. У зв'язку з цим кожна держава зацікавлена в ефективному регулюванні діяльності банків з метою гарантування їх безпеки, зростання власної економіки і добробуту населення. Інакше кажучи, держава має чітку мету, і суть її полягає в тому, щоб забезпечити функціонування здорової і надійної банківської системи, що здатна протистояти руйнівним кризам і захистити активи клієнтів банків, які передали їм свої заощадження.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати теоретичні засади банківських криз та головні методи їх формування в умовах глобалізації економіки. Для досягнення цієї мети поставимо такі головні завдання: розкрити особливості банківських криз у різних економічних системах; виділити основні ознаки банківських криз; класифікувати кризи за різними видами; накреслити деякі шляхи подолання банківських криз. Часовий період дослідження особливостей банківських криз охоплює початок ХІХ – початок ХХІ ст. При цьому для досягнення поставленої мети використано історичний системно-структурний і системно-функціональний методи дослідження.

За період 1800–1933 рр. у світі мали місце 14 банківських криз, при яких відбувалося масове припинення банками повернення вкладів. Світова економічна криза 1929–1933 рр. призвела до закриття більш ніж 9 тис. комерційних банків із сукупними депозитами понад 6,5 млрд. дол. [1, с. 96]. За оцінкою Жана-Шарля Роше, з кінця 70-х років понад 130 держав зазнали тією чи іншою мірою кризи або серйозних проблем у банківському секторі. При цьому фінансові витрати в окремих країнах у результаті кожної із криз становили в середньому близько 12% від ВВП, а в Аргентині, Індонезії, Південній Кореї і Малайзії перевищили 40% [2, с. 27]. Це також підтверджує таблиця 1, в якій проаналізовано повторюваність банківських криз у регіонах світу в період 1974–2003 рр. Згідно з наведеною інформацією абсолютним рекордсменом за банківськими кризами

© Н.Й. Реверчук, А.О. Ковалюк, 2008.

Таблиця 1

Повторюваність банківських криз у регіонах світу у 1974-2003 рр. *

Регіон	Середня кількість банківських криз на країну за аналізований період	Країни з банківськими кризами, що повторюються (у % від загальної кількості країн)
Латинська Америка	1,25	35
Латинська Америка і Карибський регіон	0,90	27
Східна Європа і Центральна Азія	0,89	11
Центральна Африка	0,83	13
Середній Схід і Північна Африка	0,40	0
Східна Азія і Атлантичний регіон	0,38	8
Південна Африка	0,38	0
Країни – члени ОЕСР з високими доходами	0,21	0
Країни – не члени ОЕСР з високими доходами	0,09	0

* За даними [15, с. 30]

(в зазначений період) серед регіонів світу є Латинська Америка, де показник співвідношення кількості економічних криз та країн у регіоні перевищує одиницю, в 35% країн регіону банківська криза є повторюваним явищем. Найкраща ситуація у країнах – членах ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та у високорозвинених країнах світу, де кризи, якщо і відбувалися, то не повторювалися.

Банківська криза (влітку 1998 р.) в Росії не мала прикладів за своїми масштабами. За оцінками голови Центрального банку Росії В. Геращенко, банки, на які припадало 70% усіх банківських активів, мали гостру нестачу ліквідності і були неспроможними самостійно вийти із кризи. Оздоровлення тільки найбільш соціально значущих банків потребувало 75-100 млрд. руб. державних грошей [3, с. 350]. Однак цих коштів у російської держави на той час не було.

Про входження України у банківську кризу в 2004 р. свідчили такі негативні процеси: падіння залишків на коррахунках, невиконання всіх нормативів і різке зростання неповернення кредитів. Однак завдяки продуманій та злагодженій дії НБУ банківську кризу вдалося зупинити.

У часи командно-адміністративної системи таких банківських криз, як в умовах ринкової економіки, бути не могло, і передусім тому, що у цій економічній системі не було приватної власності, акцій і фондового ринку, банківської конкуренції, валюти, повноцінних вкладів тощо. Інфляція була прихованою або притиснутою, тобто супроводжувалась не відкритим зростанням цін, а «картковою системою постачання з привілеями для вибраних, жахом черг і порожніх магазинних полиць, розгулом спекуляції, чорного ринку і блату» [3, с. 216].

У цих умовах не могло бути банківських панік і криз, хоча відкрито йшлося про короткострокові кризи постачання. Кризи постачання були зумовлені сутністю економіки дефіциту, яка, до речі, породжує ще й інфляцію, оскільки дефіцит є перевищенням попиту над пропозицією. Однак теоретично командна економіка у вигляді системи «воєнного комунізму» могла б позбутися інфляції, якби: повністю ліквідувала ринок, фінанси і гроші; запровадила прямий і наказово-командний

розподіл продуктів як для споживання, так і для інвестицій; упровадила загальну зрівнялівку і примусову працю з натуральною оплатою. Однак тоді не можна було б розраховувати хоча б на якусь малу ефективність економіки.

Відкритої інфляції тривалий час у СРСР не було, її вдавалося «притискати» конфіскаційною системою вилучення сільськогосподарської продукції у селах через контрактації, обов'язкові поставки державі, а також вилучення грошей у населення шляхом максимального виробництва горілчаних виробів. Вперше Міністерство фінансів СРСР офіційно визнало інфляцію в середині 80 років ХХ ст., і за різними даними вона становила: 1986 р. – 1,5-2 %; 1987 р. – 1,5%; 1988 р. – 0,8%; 1989 р. – 2,8%; 1990 р. – 6,8%; 1991 р. – 168% [16].

Окремою ознакою планової фінансово-банківської системи був «грошовий навіс», тобто прихована інфляція, яка постійно загрожувала системі товарного постачання приступами тиску на ринок і ціни, спалахами зростання цін. Гроші накопичувались не тільки в руках населення, а й на рахунках в ощадних касах. Ці гроші були вимушеними заощадженнями, а не вкладками у ринковому розумінні, оскільки люди в такий спосіб реагували на неможливість купити потрібні товари бажаної якості та асортименту. Добровільні збереження з метою капіталізації в командно-адміністративній системі були великою рідкістю і швидше випадковістю. Дуже чіткими на цю тему є міркування А.В. Анікіна: «Ніхто прямо не примушував людину або сім'ю тримати гроші в ощадкасі, але вони були вимушені це робити, оскільки не могли з достатньою вигодою витратити їх» [3, с. 236]. Окрім того, саме комуністична ідеологія не відводила належного місця банківським вкладкам у житті радянських людей. Адже для утворення заощаджень у людини є два основні мотиви: 1) нагромадження засобів для підприємницької діяльності; 2) резервний фонд на старість і для виховання дітей. Однак у державі, яка будує комуністичне суспільство і бере на себе усі турботи щодо забезпечення громадян у старості і безплатно навчає дітей, обидва вказані мотиви не діють. Між тим, у 1935 р. вклади населення в ощадкасах становили близько 15% готівкової маси, а це дуже мало для здорової економіки [3, с. 236]. Порівняємо, що в Україні на 1 січня 2006 р. частка вкладів (депозитів) населення у сумі грошової готівки (грошова маса М3) становила 40,87% [5, с. 63].

У ринковій системі банки є більш вразливими, ніж будь-яка інша підприємницька структура, передусім тому, що вони піддаються більшому ризику краху через жорстку конкуренцію у цій галузі і через значний розквіт фінансового шахрайства.

Постає питання: які чинники визначають банківську кризу, з одного боку, у перехідних до ринку економіках і ринково розвинених економіках, – з другого.

Якщо проаналізувати причини банківських криз у постсоціалістичних країнах, то головною, на нашу думку, є макроекономічна мінливість (нестабільність) і невідповідність банків до фінансової лібералізації. Окрім того, вагомою причиною ще є слабкість банківського законодавства і, відповідно, слабкість державного регулювання банківської діяльності.

Що стосується банківських криз у розвинених країнах світу, то їх причини інші, серед яких необхідно назвати такі:

- значний спад виробництва і погіршення платоспроможності підприємств-позичальників банків;
- надмірна банківська кредитна експансія під час тривалого економічного піднесення;
- різке зростання інфляції;

- різкі коливання товарних цін, цін на фінансові активи, а також процентних ставок;
- посилення дії на банківську систему негативних зовнішньоекономічних чинників (різке падіння цін на нафту та інші товари);
- істотні помилки у проведенні регуляторної політики у банківській системі.

Масштаби і глибина банківської кризи залежать від багатьох причин. Проте не всі їх можна збагнути одразу. Правильно розмірковує А. Анікін: «Багато що стає зрозумілим лише згодом, а нерідко причини і зигзаги кризи так і залишаються загадкою» [3, с. 81].

Відомий вітчизняний банкір В. Горбаль вважає, що причиною нинішньої іпотечної кризи у США та інших країнах був випуск на початку 90-х років ХХ ст. «значної кількості доларів без належного товарного підкріплення» [6]. На його думку, «після зникнення Радянського Союзу зі світової мапи, а також переорієнтації колишніх країн соціалістичного табору з планової економіки на ринкову» надлишок доларів був задіяний у приватизаційних процесах на пострадянському просторі, а також у державах Східної Європи, що призвело російську банківську систему до дефолту у 1998 р. Пізніше надлишок доларів почав акумулюватися на ринках високих технологій, і у 2001 р. акції багатьох компаній у цій сфері пережили кризове падіння. У 2002 р. надлишок доларів спрямувався на ринок іпотеки. Наявність величезної грошової маси спричинила іпотечний бум у США і спекулятивні надії великої кількості американців. У 2005 р. купівля і перепродаж житла забезпечували 15-20% прибутку, і тому близько 1,5 млн. американських громадян взяли іпотечні кредити для того, щоб заробити на операціях з нерухомістю [6]. Однак уже через рік ажіотаж на іпотечному ринку (точніше, житловому ринку) різко спав, а нові власники житла опинилися на межі банкрутства, оскільки сподівалися погасити іпотечні кредити за рахунок перепродажу свого нового житла. Все це і породило відому нині іпотечну кризу, яка набирає світових масштабів.

На наш погляд, банківська криза має такі основні ознаки: 1) поява і наростання банківської паніки; 2) знецінення банківських активів; 3) грошовий голод; 4) зменшення обсягів банківського кредитування; 5) натиск на золотовалютні резерви; 6) банкрутства банків.

Вважаємо за необхідне розглянути кожен ознаку детальніше.

1. Один із фундаментальних принципів банківського бізнесу полягає в тому, що без ризику немає прибутку. Банкіри можуть помилятися щодо вибору інвестиційних проектів для кредитування. Окрім того, вони можуть прагнути чужі гроші використати для власного збагачення, що штовхає їх на сумнівні, ризиковані і навіть злочинні дії та операції. Водночас ризики несуть і вкладники, які довірили свої гроші банкам. За цих умов важливим феноменом і чинником банківництва стає масова психологія. Коли виникає сумнів щодо надійності банку, вкладники прагнуть швидше вилучити свої вклади. Між тим, банки за природою свого бізнесу не можуть повернути одночасно всі вклади і навіть значну їх частину. Як наслідок виникає банківська паніка, або натиск на банки. Якщо це відбувається з кількома банками, то ситуація може виправитися, але якщо паніка вкладників стає загальною, то тоді справи дуже погані і запускається панічний механізм: «рятуйтеся хто може!», який за «принципом доміно» руйнує банківську систему. Логічним виглядає визначення банківської паніки, що подано в Словнику сучасної економіки Макміллана, це ситуація, за якої втрата довіри до одного або кількох банків призводить до неконтрольованої і масової «втечі» клієнтів з банків, ви-

лучення депозитів [7, с. 29]. Отже, довір'я клієнтів до банку є основоположним принципом його існування, водночас підрив довір'я є чинником зняття клієнтами з рахунків банків готівки.

2. Не менш важливою і головно надзвичайно загрозливою ознакою банківської кризи є знецінення банківських активів. Така ситуація може виникати за різних умов, наприклад, знецінення при перетворенні активів на ліквідні засоби платежу або підвищення процентних ставок, яке спричинить падіння курсів цінних паперів із твердими процентами, а відтак – призведе до знецінення банківського портфеля. Ревальвація національної грошової одиниці також веде до знецінення банківських активів, що сформовані в іноземній валюті. Значно важче боротися з так званим системним процесом знецінення банківських активів – інфляцією. За умови наявного процесу знецінення банківських активів також відбувається відмова інвесторів та фізичних осіб вкладати будь-які кошти у банківську систему (що фактично відбулося в США у вересні 2008 р.). Знецінення банківських активів, як і банківська паніка, лавиноподібно, у процесах раптового і тотального відтягування коштів з фінансових установ у цілому і банківських установ зокрема, може призвести до краху банківської системи.

3. Істотною ознакою банківської кризи є нестача грошей, або грошовий голод. Зумовлено це тим, що посилений попит на платіжні засоби зумовлює нестачу грошей, яка спонукає клієнтів вилучати вклади із банків, щоб отримати на руки готівку. І.А. Трахтенберг назвав грошовий голод «найбільш безпосереднім проявом грошової кризи» [8, с. 61], який може бути більш інтенсивним або ж менш різким, однак він завжди виникає в результаті скорочувальної пропозиції грошей і розширювального попиту на них.

Згідно із визначенням, яке дає Інтернет-енциклопедія, банківська ліквідність – це здатність банку погасити у строк зобов'язання, яке визначається співвідношенням і структурою активів і пасивів банку [9]. Простіше кажучи, це здатність банку своєчасно та в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах. Вважаємо за доцільне визначити дві групи чинників: внутрішні та зовнішні. До внутрішніх чинників належать: дисбаланс грошових потоків, обумовлений невідповідністю структури вимог та зобов'язань банку; структура та стабільність депозитної бази банку; достатність капіталу; якість активів; фінансовий стан позичальників; репутація банку, яка впливає на здатність швидкого запозичення коштів на ринку; неправильна стратегія управління ліквідністю (наприклад, пріоритетність прибутковості над ліквідністю). До зовнішніх належать чинники загальноекономічного характеру: грошово-кредитна політика; стан грошового ринку; низька ліквідність окремих сегментів фінансового ринку для конкретних видів активів, що ускладнює їх продаж за прийнятною ціною в короткі строки; можливості запозичення коштів у центральному банку; регулятивні обмеження в країні. Також серед чинників нестачі ліквідності можна назвати загальні кризові явища в економіці, які унеможливають безперебійне залучення коштів – бачимо, що процеси є взаємостимульованими. Криза, що виникла в країні, тільки погіршує ситуацію на ринку ліквідності.

4. Прямою ознакою банківської кризи є зменшення обсягів банківського кредитування. Зниження банківської ліквідності, різкі коливання валютних курсів, введення додаткових обмежень з боку регулятора призводять до ситуації, коли банки або відмовляються від видачі кредитів, або умови надання кредитів стають нерентабельними для позичальників. У цілому зменшення обсягів банківського кредитування є позитивним явищем. Зростання кредитних ставок і утруднення

процедури видачі кредитів призводять до зменшення кредитування споживачів із так званого потенційно ризикового сегмента. Зменшення видачі кредитів дозволяє попередити поглиблення існуючої кризи.

5. Використання золотовалютного резерву, як правило, здійснюється Національним банком на такі цілі: продаж валюти на фінансових ринках для проведення грошово-кредитної політики, включаючи політику обмінного курсу; витрати по операціях з іноземною валютою, монетарними металами, а також іншими міжнародно визнаними резервними активами. В період кризи знаковим є різке підвищення курсу іноземних валют стосовно національної. За такої ситуації відбуваються часті валютні інтервенції з боку центрального банку – таким чином він намагається не допустити стрімкого зростання офіційного курсу валют. На міжбанківський ринок потрапляють значні обсяги валютних резервів країни. Критичне їх зменшення призведе до неможливості центрального банку виконувати функцію валютного регулювання. В Україні в жовтні-грудні 2008 р. ми спостерігаємо різке підвищення попиту на долар та стрімку девальвацію національної грошової одиниці. В зв'язку з цим сальдо інтервенцій НБУ на міжбанківському валютному ринку в жовтні 2008 р. було від'ємне і становило 4114,8 млн. дол. З початку 2008 р. (в січні-жовтні) золотовалютні резерви НБУ зменшилися на 1,7%. Проте, як запевняє перший заступник голови НБУ А. Шаповал, – золотовалютні резерви перебувають у нормі [17].

6. В умовах наростання банківської паніки, знецінення банківських активів, грошового голоду, проблем з ліквідністю банки можуть банкрутувати. Проте найбільшою проблемою є нестійкість великих (системоутворюючих) банків. Банкрутство такого банку може спричинити банкрутство інших пов'язаних банків та фінансових установ. Банкрутство за «принципом доміно» може призвести до катастрофічних наслідків у банківській системі, зокрема, та економічній системі – в цілому.

Як тільки названі і з'ясовані нами ознаки банківської кризи дають про себе знати, держава повинна негайно втрутитися, щоб відвернути економічний спад у країні, який в умовах глобалізації економіки може швидко поширитися на інші країни і породити глобальний хаос. Між тим, держава повинна втручатися у банківські кризові процеси дуже обережно, застосовуючи надійні інструменти впливу, щоб не нашкодити ще більше і не підхльснути кризу. У XIX ст. уряди відчували себе безсилими перед банківськими кризами і нерідко своїми діями навіть поглиблювали їх. І тільки після Великої депресії 1930-х років економісти ніби щось зрозуміли у механізмі банківських криз, а «уряди стали боротися з ними з відомими шансами на успіх» [3, с. 82]. Однак з 80-х років банківські кризи знову заявили про себе під впливом глобальних чинників, передусім – посилення розриву між темпами зростання фізичної економіки і грошової економіки.

Ми вважаємо, що роль держави у банківському бізнесі має бути збалансованою і не заважати дії ринкових сил, зокрема банківській конкуренції. У цілому, як це видно із вітчизняної і зарубіжної практики, державний регулятор мусить вибрати шлях порятунку і визначити тривалість часу для подолання кризової ситуації. І тут найчастіше застосовуються два варіанти: ліквідація банку або тимчасові дії. В разі ліквідації держава створює спеціальну компанію для управління активами проблемного банку. У другому варіанті застосовуються заходи щодо реструктуризації проблемного банку з допомогою розробленого спільно з його керівництвом плану реорганізації і фінансового оздоровлення. Державний регулятор банківської діяльності, обираючи заходи і методи впливу, зважає

на їх вартість. Однак головним чинником, який передусім береться до уваги, є значущість проблемного банку для економіки [10, с. 124]. Тому системні, дуже великі банки держава не ризикує пускати по шляху банкрутства і знаходить кошти для їх фінансової підтримки, здійснює 100-відсоткове страхування вкладів.

Аналіз зарубіжного банківництва та його регулювання показує, що у світі існують три головні напрями державного регулювання банківської діяльності: 1) формування дозвільної системи на ведення банківського бізнесу; 2) розробка методик та індикаторів оцінки банківських ризиків; 3) застосування санкцій до працівників банків та їх клієнтів за злочинні дії у банківській сфері. До першого напрямку належить регуляторна політика держави у сфері банківського бізнесу стосовно ліцензування нових банків, їх розширення і злиття, закриття банків. До другого напрямку – методи оцінки банківських ризиків як на рівні банківської системи, так і на рівні окремого комерційного банку. До третього напрямку належать системи санкцій і різних покарань банківських працівників, що провинились, аж до звільнення зі службових посад.

Необхідно наголосити на тому, що регуляторні заходи держави можуть негативно вплинути на ефективність банківського бізнесу і на його ступінь свободи, однак ціна цих дій є виправданою, якщо вони істотно послаблять ризики і загрози та посилять стабільність банківської системи.

Нині серед достатньо широкого кола людей панує дуже живуча віра у всемогутність першої особи Центрального банку (ЦБ) у галузі економічної політики. У зв'язку з цим М.А. Портной наголосив, що «уява про те, що голова Ради управляючих Федеральної резервної системи (ФРС) здатний викликати і зупинити економічні і фінансові кризи або навпаки..., настільки вкоренилась у свідомість навіть достатньо освічених людей, чий коментарі публікуються на сторінках суспільно-політичних і професійних видань, що це викликає лише щирий подив» [11, с. 10]. Однак на цю тему є такий вислів: «Хвіст не може крутити собакою». По-перше, ЦБ володіє певною свободою у своїй грошово-кредитній політиці, але його дії поширюються не на всі грошові ресурси країни. По-друге, зміна облікової ставки є тільки орієнтиром для банківської системи, але зовсім не примушує банки діяти услід за змінами цієї ставки. По-третє, ЦБ може краще або гірше коректувати кон'юнктурні процеси, але не в силах їх викликати або зупинити.

Вважаємо, що банківські кризи необхідно поділити на системні і локальні або часткові. На нашу думку, системна банківська криза – це стрімке і масштабне погіршення якості активів значної кількості комерційних банків під впливом несприятливих макроекономічних, інституційних і регулятивних чинників, що унеможлиблює виконання банківською системою своїх функцій.

Перша системна банківська криза, що сталася у 1930-х роках, була наслідком системної кризи економік низки держав. Сучасні системні банківські кризи пов'язані з процесами фінансової глобалізації, яка виявляється не тільки у підвищеній транскордонній мобільності капіталів та активності транскордонних банківських кредитів, а й у розмиванні чітких границь між різними фінансовими функціями банків і між різними видами фінансових ринків. Так, нині банки, окрім функції фінансових посередників, додатково виконують функцію операторів на фондових і валютних ринках, а відмінність між ринками короткострокових цінних паперів і ринками довгострокових позикових капіталів по суті стирається. Як результат цього, банки із реальних інвесторів перетворюються у фінансових інвесторів, які все більше застосовують фондові інструменти інвестування, тобто перетворюються у фінансових спекулянтів.

До локальних банківських криз належать кризи на міжбанківському кредитному ринку, іпотечному ринку, ринку автокредитів, ринку ліквідності, ринку споживчих кредитів тощо.

За наслідками банківські кризи доцільно поділяти на макроекономічні і мікроекономічні. Макроекономічні банківські кризи, зазвичай, є системними, їх дія поширюється на всю банківську і фінансову систему і породжує макроекономічний спад, високу інфляцію та демонетизацію економіки. Мікроекономічні економічні кризи названих наслідків не породжують, однак можуть спричинити серйозні проблеми серед вузького кола банків, які за пасивної політики ЦБ переростають у системні кризи.

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що для подолання системної банківської кризи необхідні дві речі: реструктуризація банківської системи і участь держави у реструктуризації, для проведення якої необхідні бюджетні засоби. Так, за даними І. Кавзанадзе, вартість подолання державою банківських криз становила (у % ВВП) у США – 3-5; Норвегії – 3-4; Швеції – 4-6; Естонії – 1-2; Угорщині – 10-11; Мексиці – 12; Бразилії – 10; Чилі – 41; Аргентині – 55 [12, С. 94].

Незважаючи на те, що банківські кризи виникають і через мікро-, і через макрочинники, в світі нині є ще дуже мало дослідників, які б вивчали системно сукупність впливу цих чинників на фінансові системи в цілому і банківські системи зокрема.

Форма власності фінансової установи є важливим чинником впливу на діяльність цієї установи. Визначено, що державні банки мають схильність до банкрутства у випадках загальнонаціональної кризи; недержавні банки мають схильність до морального ризику (загрози недобросовісності).

Нині існують два підходи до попередження банківських криз. Першим є мікропідхід, який вивчає інформацію про певні банки шляхом ретроспективної оцінки причин їх банкрутства, тобто банківська криза досліджується як постфактум. Імовірність банківської кризи головно залежить від внутрішньої діяльності банку: неадекватності ведення обліку та аудиту, недостатності внутрішнього контролю, низького рівня менеджменту та ін. Центральні банки застосовують систему CAMEL для моніторингу цих мікрочинників банківських криз. Другим є макропідхід, який вперше був комплексно досліджений у 1998 р. вченими Деміргуч-Кунт і Детрагіяче [13, с. 2]. Вчені виявили, що ризик виникнення банківської кризи збільшується від макронестабільності (повільного зростання економіки та надмірного зростання виданих кредитів), а також у випадку неадекватної ринкової дисципліни (недостатнього страхування депозитів, швидкої лібералізації – надмірного допуску іноземного капіталу на банківський ринок).

Аналіз показав, що обидва мікро – та макропідходи, незважаючи на те, що широко застосовуються у різних країнах, не спроможні у деяких випадках запобігти банківським кризам. До прикладу, макропідхід не може дати чіткої відповіді на питання – чому, коли всі банки у країні функціонують під дією однакових, несприятливих макроекономічних чинників, не всі банки банкрутують. З іншого боку, мікропідхід не може чітко визначити причину, за якою різні банки, які функціонують з однаковим фінансовим показником, банкрутують у різні часові проміжки.

При мікропідході найчастіше використовується рейтингова оцінка діяльності банку CAMEL. При цьому рейтинги в основному визначаються показниками фінансової діяльності, які піддаються кількісному визначенню: капіталозброєність праці, рентабельність, дохідність, обсяги кредитування, неповерненість кредитів,

нестабільність депозитів. Вивчаючи макрочинники, які зумовлюють банківські кризи, необхідно використовувати дві широкі групи змінних: 1) індикатори, що піддаються кількісному виміру, включаючи сукупні банківські і звичайні макроекономічні змінні; 2) індекси, які включають ступінь прозорості, законодавство, страхування депозитів, ступінь проникнення іноземного капіталу у банківську систему. Ці дві групи змінних є неконкурентними один щодо одного, а швидше – взаємодоповнювальними.

Для подолання банківської кризи необхідно застосовувати низку інструментів впливу, серед яких найбільш дієвими є такі: підтримка ліквідності комерційних банків центральним банком; перехід проблемного банку під управління державного регулятора; націоналізація соціально значущих банків з подальшою їх приватизацією; продаж кризового банку, за умови, що покупець візьме на себе всі зобов'язання перед вкладниками, кредиторами і позичальниками установи; введення центральним банком мораторію на задоволення вимог кредиторів; зниження обов'язкових резервних вимог.

На нашу думку, в умовах глобалізації економіки і фінансів слід шукати нові підходи до удосконалення моделі регулювання банківською системою. Передусім необхідно, по-перше, щоб центробанк, а не уряд відіграв першу роль у розробці фінансово-грошових параметрів національної економіки;

- по-друге, перейти до «боргової форми і нормативного регулювання обсягів кредитно-грошової емісії та грошової маси в обігу» [14];
- по-третє, розвивати стимулювальну, а не обмежувальну кредитну політику, яка б забезпечувала суб'єкти підприємництва доступним і достатніми кредитними ресурсами;
- по-четверте, заборонити вилучення у банків ліцензій на здійснення валютних операцій, якщо банк є фінансово здоровим і стабільним;
- по-п'яте, запровадити спеціальний податок на міжнародні валютні операції;
- по-шосте, домагатися, щоб ступінь відкритості національної економіки відповідав рівню розвитку банківської системи та якості її державного і нормативного регулювання.

Список використаних джерел

1. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. / І.В. Шамова. – К. : КНЕУ, 2001. – 195 с.
2. Роше Ж.-Ш. Почему так много банковских кризисов? / Роше Ж.-Ш. // Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 2. – С. 26-31.
3. Аникин А.В. История финансовых потрясений. От Джона Ло до Сергея Кириенко / А.В. Аникин. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000. – 384 с.
4. Яценюк А. Банківська таємниця часів Помаранчевої революції / А. Яценюк. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2008. – 270 с.
5. Статистичний щорічник України за 2006 р. / за ред. О.Г. Осауленка ; Державний комітет статистики України. – К. : Консультант, 2007. – 551 с.
6. Горбаль В. Світова криза та інвестиційний потенціал України / В. Горбаль // Веб-сторінка Економічної правди : www.epravda.com.ua.
7. Словник сучасної економіки Макміллана / за ред. Д.В. Пірса. – К. : АртЕк, 2000. – 630 с.
8. Трахтенберг И.А. Денежные кризисы (1821–1938 гг.). – М.: Из-во АН СССР, 1963. – 721 с.

9. Интернет-энциклопедія Wikipedia // Веб-сторінка: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
10. Папирян Г.А. Экономика и управление банковской сферой (международный аспект) / Г.А. Папирян. – М. : Экономика, 2004. – 150 с.
11. Портной М.А. Механизмы глобального влияния денежно-кредитной политики США / М.А. Портной // США + Канада: экономика, политика, культура. – 2008. – №8. – С. 3-14.
12. Ковзанадзе И. Системные банковские кризисы в условиях финансовой глобализации / И. Ковзанадзе // Вопросы экономики. – 2002. – №8. – С. 89-95.
13. Chung-Hua Shen. Prediction of bank failures using combined micro and macro data. National Chengchi University, Taipei, Taiwan. Department of Money and Banking. 11.07.04. 55 pages // econ.shu.edu.tw/conference/2004asia/1-A-3.pdf
14. Лановий В. Фінансове харакірі по-українськи / В. Лановий // Веб-сторінка : www.epravda.com.ua.
15. Unlocking credit. The Quest for Deep and Stable Bank Lending. Inter-American Development Bank. Washington. 2004. 272 pages.
16. Инфляция в СССР и в России. Госкомстат СССР, Госкомстат РФ, ИЭА// <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/Ve/1995/95-7illarionov/95-7illarionov010.htm>
17. НБУ запевняє, що золотовалютні резерви в нормі. ProUa – інформаційний портал. 26.11.2008 р. // <http://ua.proua.com/news/2008/11/26/132005.html>

Реверчук Н.И, Ковалюк А.А. Банковские кризисы: сущность, признаки, виды и методы их преодоления.

Раскрываются значения банковского сектора в экономической системе государства, причины возникновения банковских кризисов, их теоретические принципы, признаки и классификации, главные методы их формирования, а также начерчены пути преодоления этих кризисов в процессах глобализационной экономики. Важным является применение исторического системно-структурного и системно-функционального методов исследования при изучении причин возникновения банковских кризисов в период последних двух веков.

Ключевые слова: банковские кризисы, глобализационная экономика, методы исследования.

Reverchuk N.Yo, Kovalyuk A.O. Banking Crises: Essence, Characteristics, Aspects and the Ways of Overcoming.

The importance of bank sector in the economic system of the state, reasons of origin of bank crises, their theoretical principles, signs and classifications, main methods of their forming have been elucidated, and also ways of the overcoming of these crises in the processes of globalizational economy have been outlined. Important is application of historical system-structural and system-functional methods of research during the study of reasons of the origin of bank crises in the period of the last two ages.

Keywords: bank crises, globalizational economy, research methods.

Надійшло 11.11.2008 р.